

KRIMINALOMSORGEN

Fremtidsrettet, bærekraftig og effektiv tilbakeføring – et felles ansvar

Hildegunn Vollset, avdelingsdirektør Strategi og analyse, KDI

KRIMINALOMSORGEN

Kunnskap er nødvendig for forbedring og utvikling

Sivilombudet og Riksrevisjonens funn og anbefalinger – viktige kunnskapsgrunnlag for kriminalomsorgens forbedrings- og utviklingsarbeid?

 Kriminalomsorgen

Riksrevisjonens undersøkelse av helse-, opplærings- og velferdstjenester til innsatte i fengsel

R Riksrevisjonen

Hovedkonklusjoner:

- Kriminalomsorgen tilrettelegger ikke godt nok i tilbakeføringsarbeidet.
- Det er mangler i tjenestetilbudet de innsatte har tilgang til

«Mange som blir løslatt står uten inntekt, arbeid og bolig og med større gjeld enn de hadde da soningen startet. Det er en forsømmelse både ovenfor den løslatte og samfunnet»
riksrevisor Karl Eirik Schjøtt-Pedersen.

R Riksrevisjonen

Riksrevisjonens undersøkelse av helse-, opplærings- og velferdstjenester til innsatte i fengsel
Dokument 14-2023-0025

Planen er utarbeidet i fellesskap og inneholder 38 tiltak som skal gjennomføres sammen eller sektorvis

Tidslinjene på tiltakene er tentative (eller de står åpne) grunnet kompleksitet, ressursituasjon, behov for mer planlegging mv.

«Helse- og velferdsdirektoratet, Utdanningsdirektoratet, Husbanken og Kriminalomsorgsdirektoratet vil imøtekomme en departementsforankret, tverrsektoriell fremsynsprosess for en mer fremtidsrettet og samordnet innsats rundt domfelte»

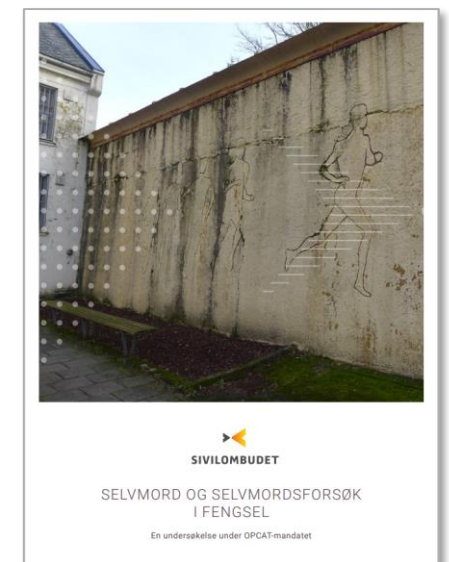
I 2023 har det vært gjennomført 140 gruppesamtaler ved alle enheter i kriminalomsorgen om Riksrevisjonens undersøkelse av helse-, opplærings- og velferdstjenester til innsatte i fengsel. Det var henholdsvis fire ansatte og fire domfelte i hver av gruppene. Dette kom tydelig fram:

Innsatte vil ha:

- Mer og bedre informasjon
- Kartlegginger som følges opp og hvor det viktigste prioriteres
- Raskt og tidlig samarbeid med helse, skole, NAV
- Tilgang til, og opplæring i, digitale verktøy
- Mulighet til å følge opp økonomiske forpliktelser og hjelp til håndtering av gjeld
- Regelmessig oppfølging
- Kvalifisering i arbeidsdriften
- Tillit og utganger fra fengsel
- Planlagt og forutsigbar løslatelse

Ansatte vil det samme. I tillegg er ansatte opptatt av:

- Om kriminalomsorgen har for lav risikoaksept i et tilbakeføringsperspektiv
- Tydeligere ledelse av tilbakeføringsarbeidet

 Kriminalomsorgen

Status pr oktober 2024 Sivilombudet - forebyggingsenheten

Oppfølging	Rapporter under arbeid	Temarapporter
<ul style="list-style-type: none"> Froland fengsel Halden fengsel Bodø fengsel	<ul style="list-style-type: none"> Trondheim fengsel Planlagt publisering 10.10 Eidsberg fengsel Planlagt publisering okt Ringerike fengsel Planlagt publisering okt Ålesund fengsel Planlagt publisering desember Stavanger fengsel Planlagt publisering desember Oslo fengsel brev under utarbeidelse	<ul style="list-style-type: none"> Kontakt med omverden Bruk av tolk i fengsel

Gode bruker- og samfunnseffekter – avhenger av hvordan VI leverer sammen

Under straffegjennomføring

Etter straffegjennomføring

Mål: Domfelte lever et kriminalitetsfritt liv etter gjennomført straff

§ 4. Forvaltningssamarbeid
.....domfelte og innsatte i varetekt får de tjenester som lovgivningen gir dem krav på. Samarbeidet skal bidra til en samordnet innsats for å dekke domfelte og innsattes behov og fremme deres tilpasning til samfunnet.

Domfelte er en målgruppe med stor variasjon i forutsetninger og behov. Det er viktig å anerkjenne kompleksiteten som motsetningene i målgruppen gir.

Fengselet er et sted preget av motsetninger og sammensatte utfordringer. Unge innsatte er både det ene og det andre og alt imellom:

Det er innsatte som har gjort ett dårlig valg en gang, har gjort mange dårlige valg, har skadet andre, har blitt skadet, har sviktet, har blitt sviktet, har gitt opp, gir ikke opp, har riktige venner, har feil venner, har lurt andre, er blitt lurt, er frisk, er syk, har psykiske problemer, har god helse, har rusproblemer, har ikke rusproblemer, har fått mye hjelp, har ikke fått hjelp, er oversett av systemet, har utnyttet systemet, ønsker hjelp, ønsker ikke hjelp, er motivert for endring, er ikke motivert, er der ikke med vilje, er der med vilje, angrrer, angrrer ikke, drar gjerne tilbake, vil aldri tilbake, er alene, har mange, er sterk, er svak, har alt annet på stell, har ingenting på stell, er ensom, er ekstrovert, er introvert, blir mobbet, mobber andre, blir sett, blir ikke sett, blir respektert, blir sett ned på, gjorde en feil, gjør feil igjen og igjen, gjorde det med vilje, gjorde det ikke med vilje, er like, er ulike, ønsker å endre retning, ønsker ikke å endre retning....

SLUTTLIVERANSE

En trygg og forutsigbar overgang fra fengsel til et selvstendig liv i frihet

Hvilke rammer skaper forpliktende samarbeid?

Ansvarsfordelingen i forvaltningen er styrt av lovverket for hver enkelt etat. Disse lovverkene er sidestilt, og nøkkelen til samarbeid er tillit og respekt for de ulike samarbeidspartneres egenart.

Ved motstrid mellom hensyn etter de ulike regelverkene er begge parter forpliktet til i fellesskap å finne løsninger som kan gi et opplæringstilbud i fengsel som sikrer mottakerne tilfredsstillende utbytte av opplæringen.

...å gjennomføre BRIK og dele den ferdige kartleggingen med skolen etter samtykke fra den innsatte eller domfelte, samt å tilby en plan for progresjon, oppfølging og tilbakeføring til samfunnet.

...å koordinere kontakt mellom fengsel, skole, helsetjeneste og Nav-veileder i fengsel eller Nav-kontor i hjemkommune i god tid før løslatelse eller overføring til straffegjennomføring i samfunn.

å delta i planprosesser med kriminalomsorgen og øvrige etater som har betydning for opplæringstilbudet til innsatte. Kriminalomsorgen har et samordningsansvar for de ulike planene.

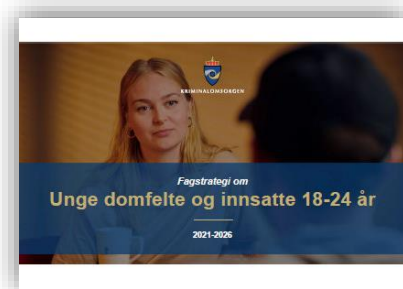
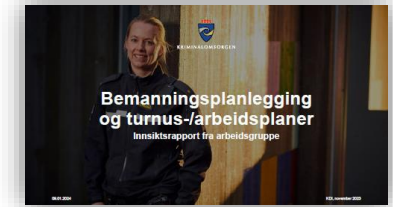
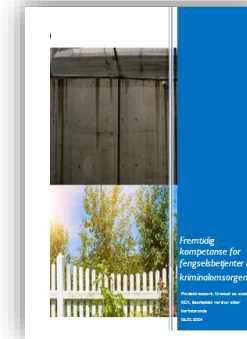
Visjon

Straff som endrer

Kriminalomsorgen

Høring - forslag til endring av straffegjennomføringsloven og forskrift om straffegjennomføring mv. (bruk av elektronisk kontroll og digitale kontrolltiltak i kriminalomsorgen)

KRIMINALOMSORGEN

Fakta og utviklingstrekk som påvirker tilbakeføringsarbeidet

1

Domfeltes levekår

2

Kriminalitetsutvikling og trusselbilde

3

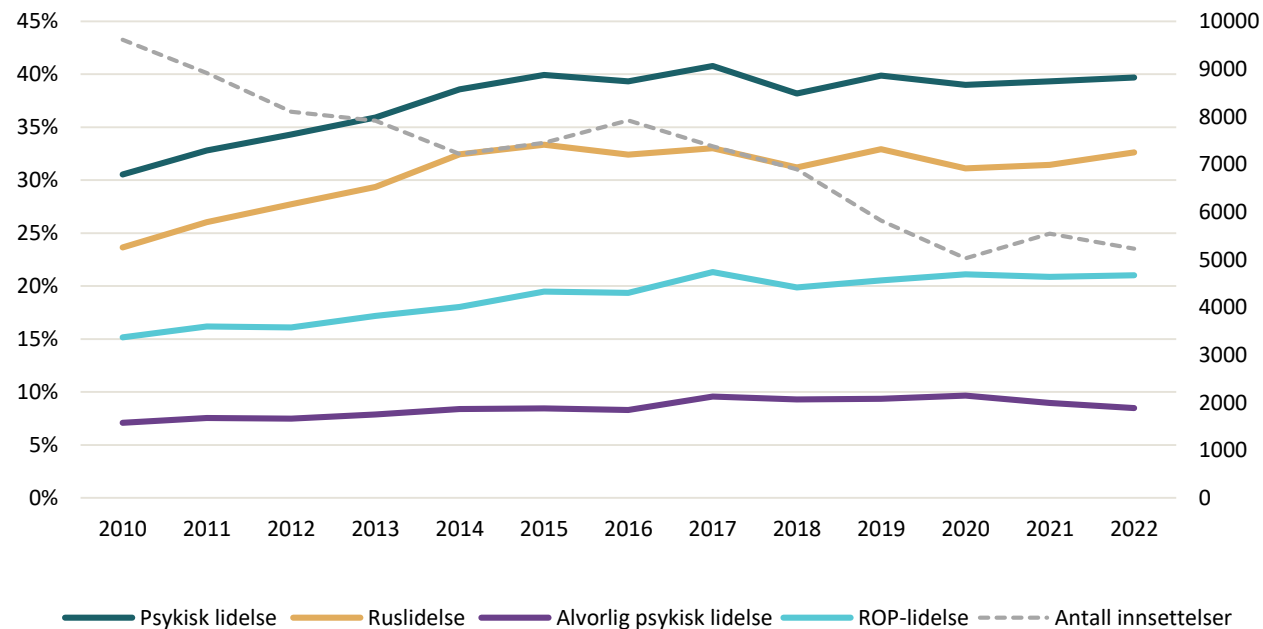
Økonomisk handlingsrom og bemanning

Domfeltpopulasjonens levekår

Domfeltes helseutfordringer øker

- **Redusert antall innsettelse**r i fengsel, men flere innsatte har aktive psykiske lidelser og ruslidelser
- Domfelte som gjennomfører **straff i samfunn** har **bedre helse enn de i fengsel**, men sliter fortsatt med høyere forekomst av rus- og psykiske lidelser enn befolkningen ellers
- **6 av 10 innsatte** i norske fengsel hadde en **psykisk lidelse** i observasjonsperioden.
- **Andelen som kom til fengsel med en psykisk lidelse økte med 33 prosent fra 2010 til 2019.**
- De vanligste lidelsene er ruslidelser, depresjon og stressrelaterte lidelser.
- Mange innsatte **har flere diagnoser og «tyngre» diagnoser som depresjon, PTSD og personlighetsforstyrrelser.**

SERAF (2024) Levekår, rus og psykisk helse blant personer som har vært fengslet eller gjennomført straff i samfunn.

Yrkesdeltakelse og inntekt blir negativt påvirket av straffegjennomføring

Stor økning i andelen med uføretrygd både ved innsettelse og ett år etter løslatelse

Økning i yrkesdeltakelse blant unge med straff i samfunn - samtidig ser man nedgang i mottak av sosialstønad

6 % av fengselspopulasjonen og 8% av samfunnspopulasjonen har høyere utdanning (37 % voksne befolkning)

Bostedsløshet og sosial isolasjon er betydelig

- 30-40 % av domfelte har opplevd bostedsløshet eller er i umiddelbar risiko for det
- 40-50 % av domfelte rapporterer om betydelig sosial isolasjon

Kriminalitetsutvikling og trusselbilde

POLITIET

POLITIETS

TRUSSELVURDERING 2024

Barnevolden:

- Blir verre og verre

Voldsraten for 14-åringer har eksplodert de siste ti årene. Samtidig stuper andelen voldskriminalitet som oppklares av politiet.

HOYDRAMATISK: To menn i 20-åra ble angrepet av en tenåringsgjeng på uteserveringen til restauranten Bølgen & Moi på Tjuvholmen i helga. Antall voldsaktelser mot 14-åringer har eksplodert, og er nesten fredoblet siden 2014. Foto: Adnan Ayanle / PSP / Grafikk: Kjell Erik Berg/Dagbladet

Slår alarm om gjengkriminalitet foregår på alle

KRIMINALOMSORGEN

Fakta og utviklingstrekk som påvirker tilbakeføringsarbeidet

1

Domfeltes levekår

2

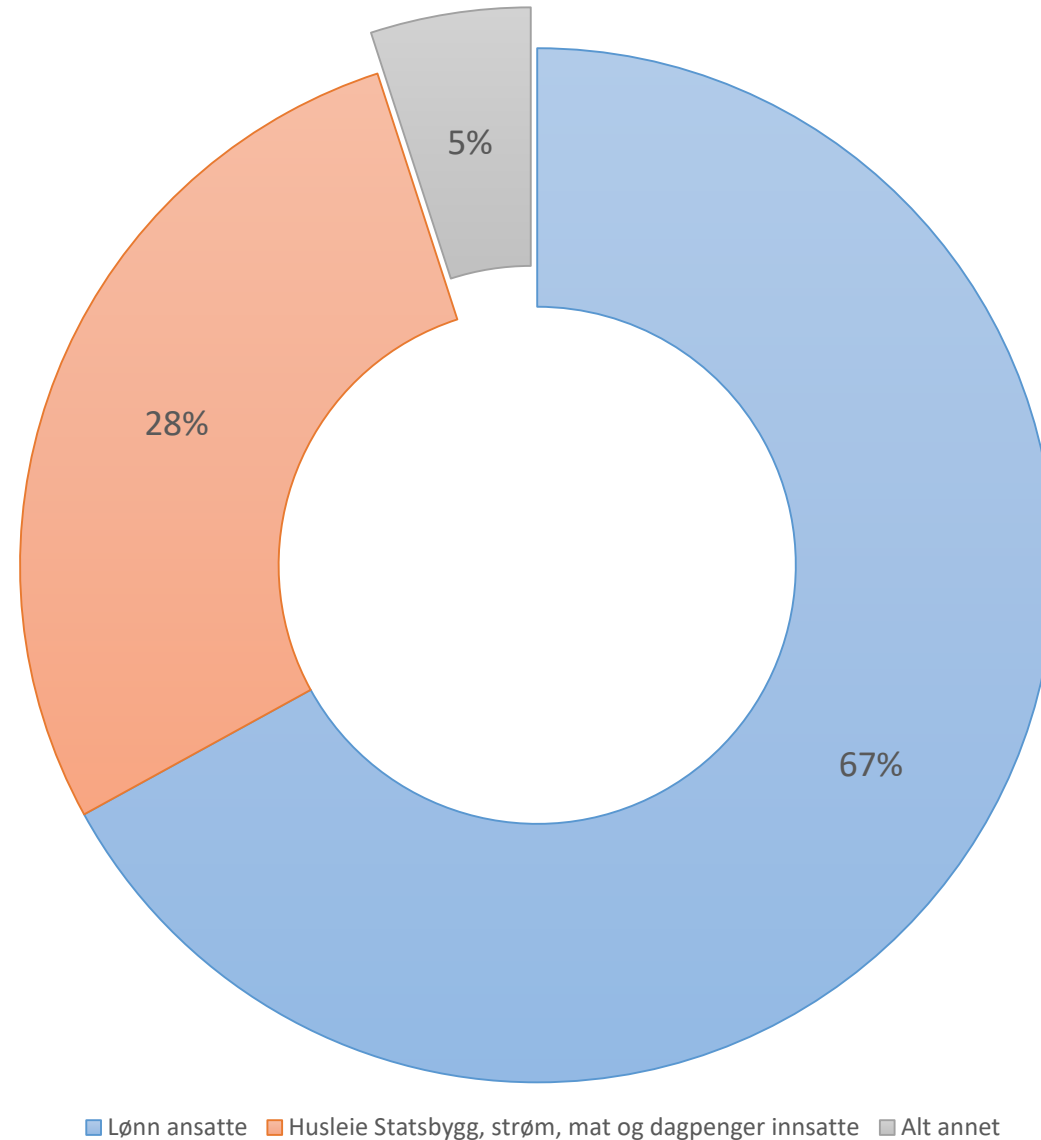
Kriminalitetsutvikling og trusselbilde

3

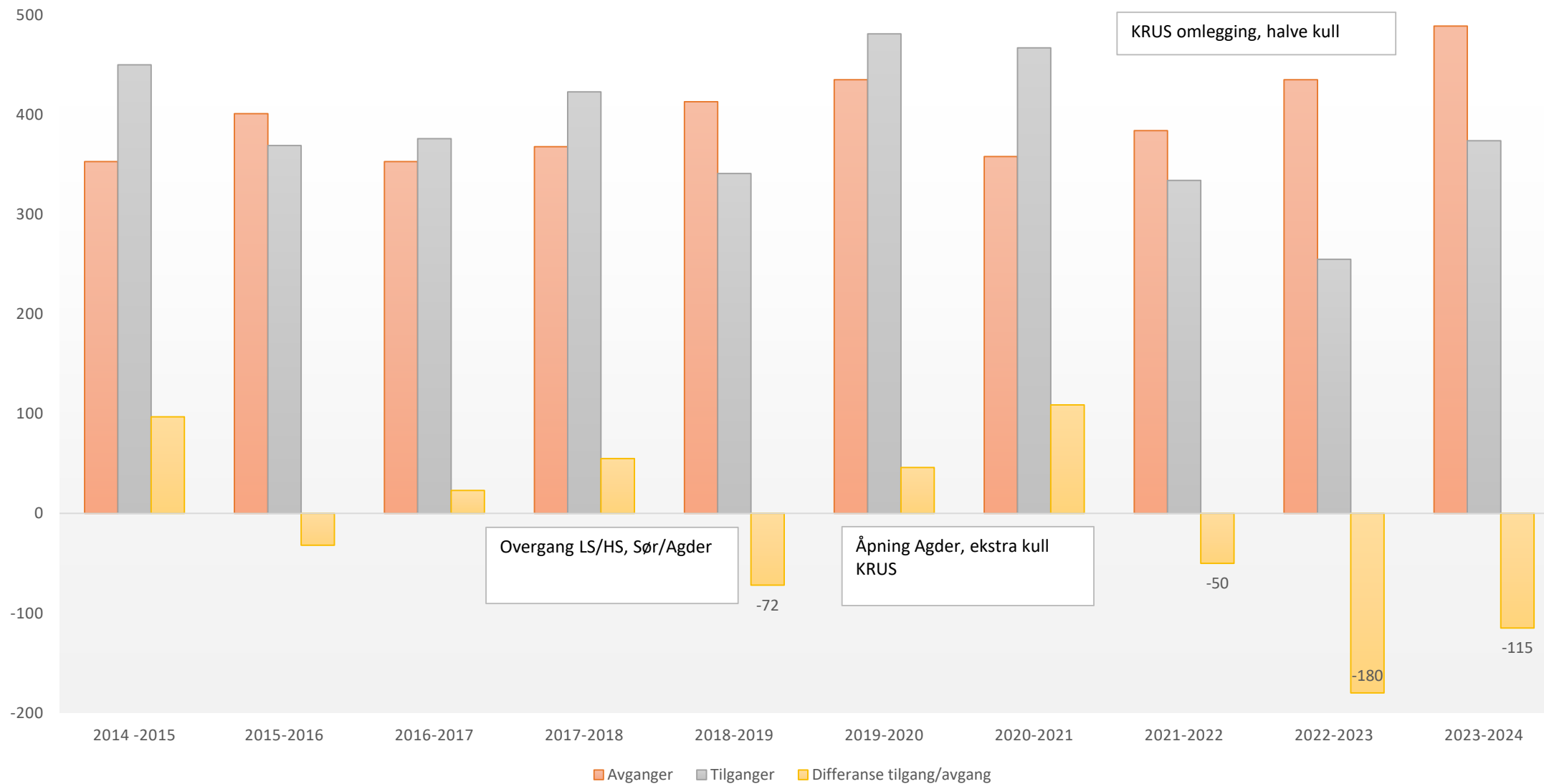
Økonomisk handlingsrom og bemanning

Det økonomiske handlingsrommet er begrenset

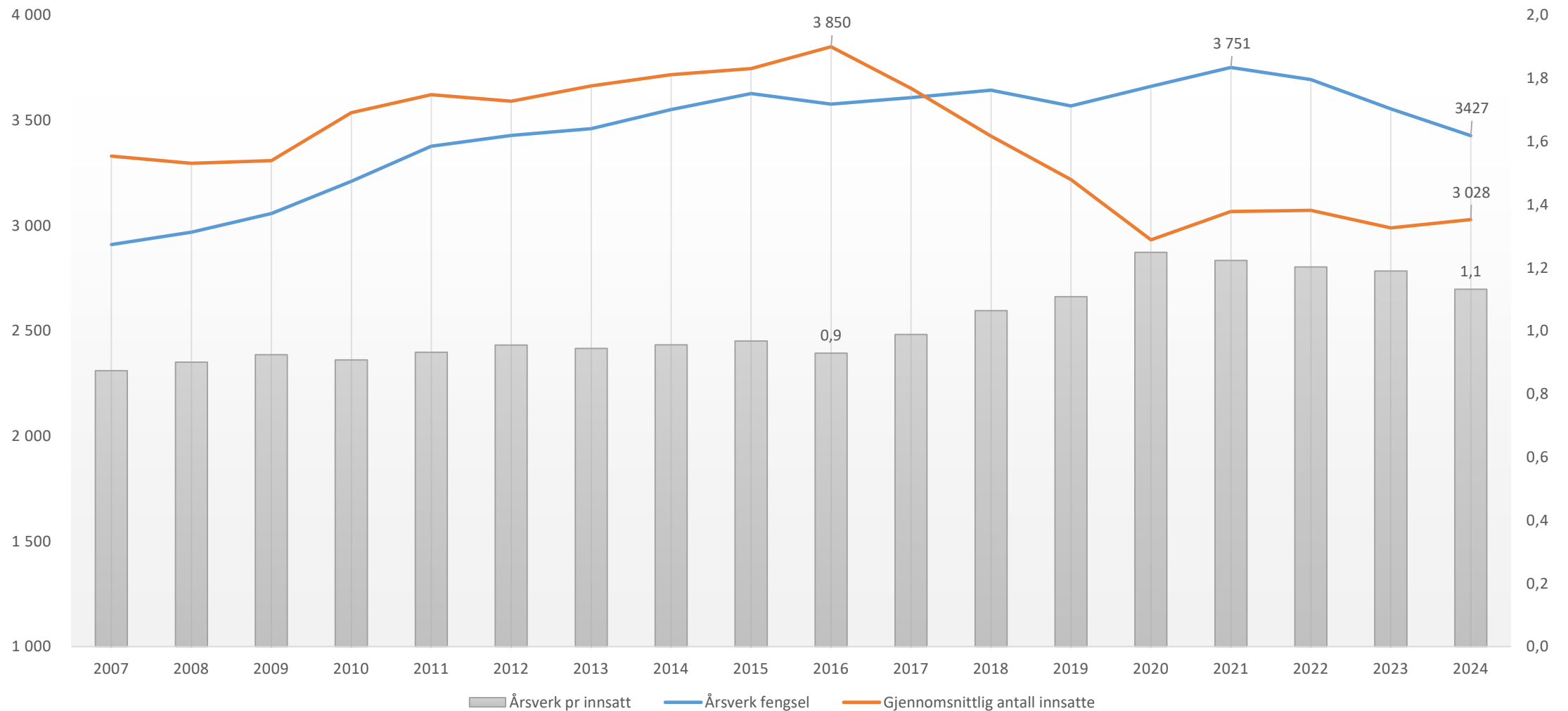

Utfordringer med å erstatte folk som slutter. Siden 2021 er bemanningen i fengsel redusert med 324 årsverk

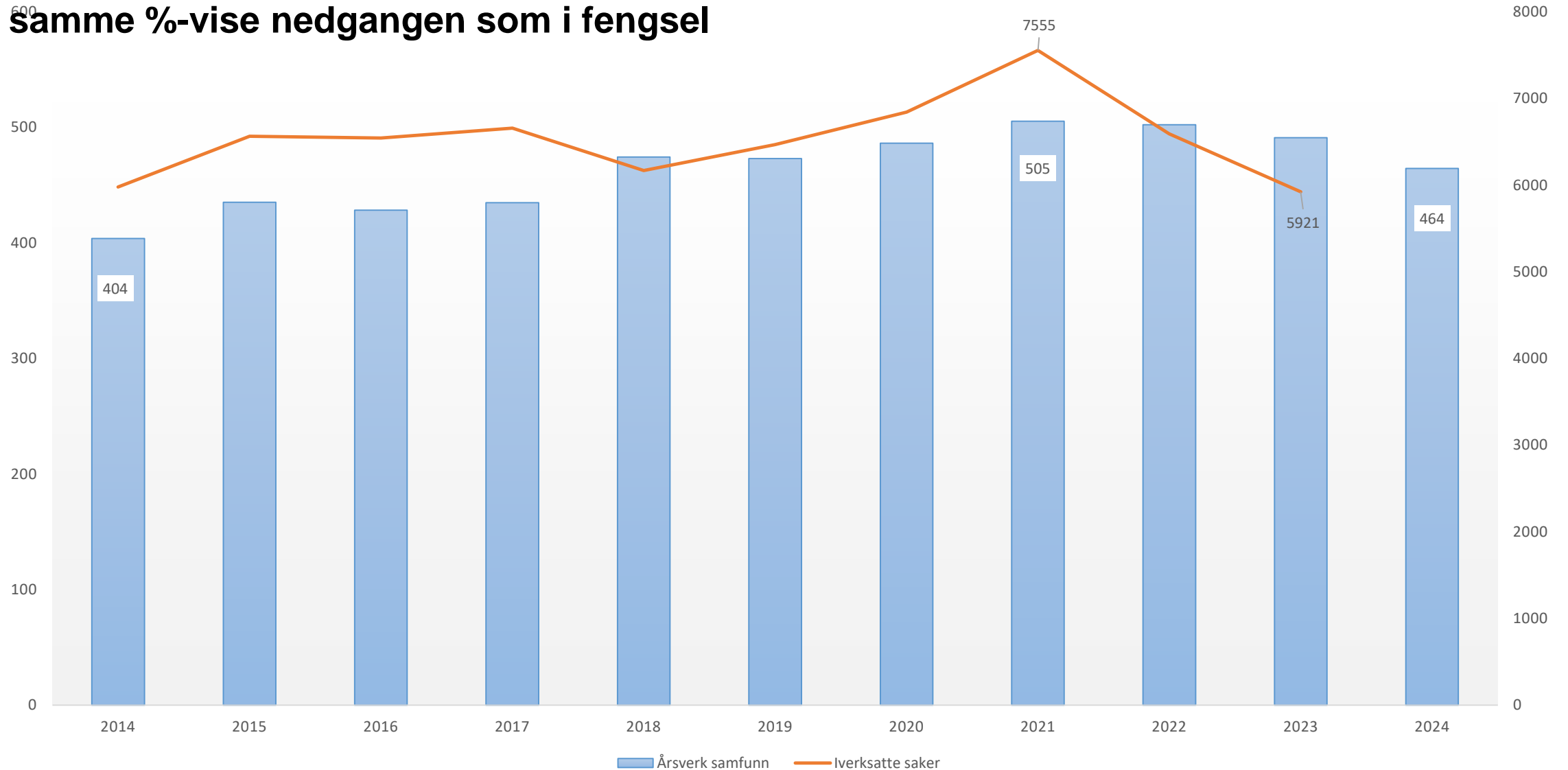

Gjennomsnittlig antall innsatte og ansatte i fengsel 2014 – 2024 – færre men mer krevende innsatte/domfelte gir økt arbeidsvolum, redusert kvalitet for domfelte og økt belastning på ansatte

Utvikling antall iverksatte saker i samfunn og årsverk i samfunn - nedgangen i antall årsverk mellom 2021 og 2024 utgjør om lag 40 årsverk - tilsvarer nedgang på 8 %, samme %-vise nedgangen som i fengsel

KRIMINALOMSORGEN

Fremtidsrettet, bærekraftig og effektiv tilbakeføring – ønsket retning

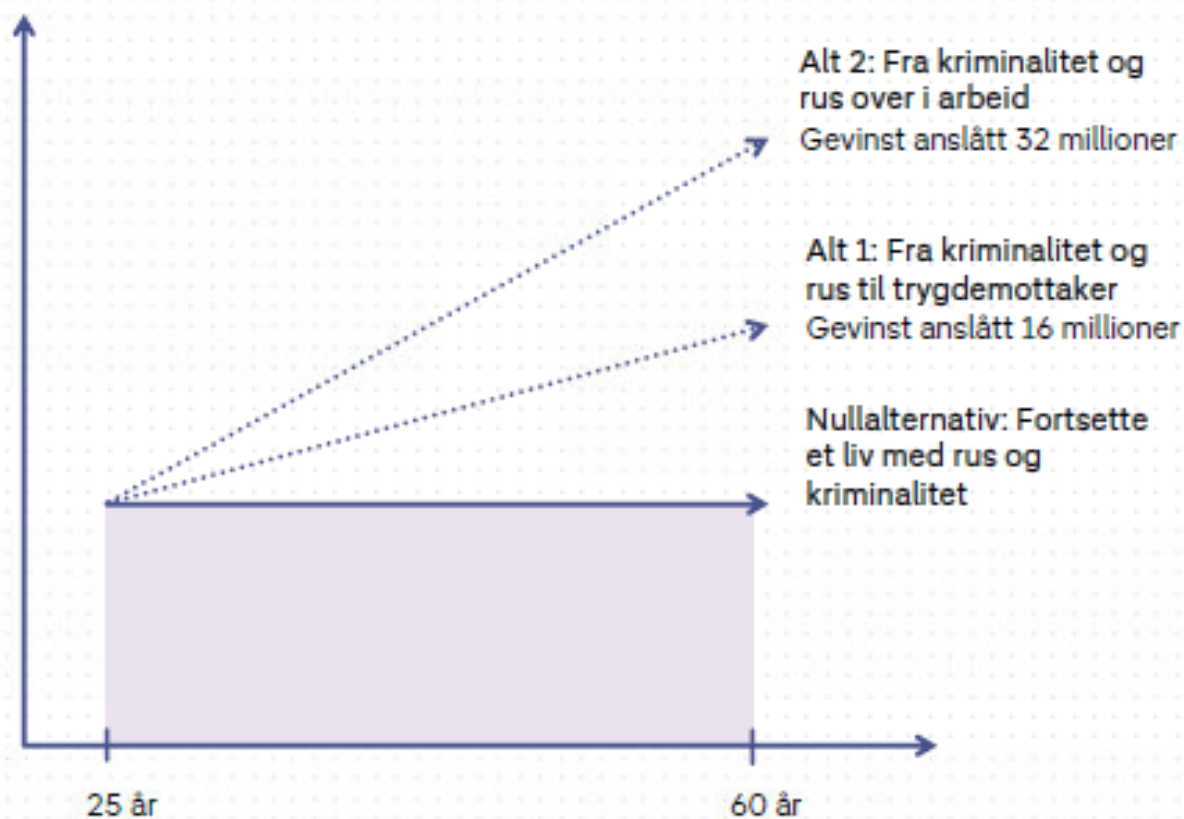

Store gevinster for samfunnet ved godt tilbakeføringsarbeid

Kriminalitet koster samfunnet betydelige summer, i 2019 ble det anslått om lag 144 milliarder kroner.* Dette betyr at det kan være store gevinster ved et godt tilbakeføringsarbeid.

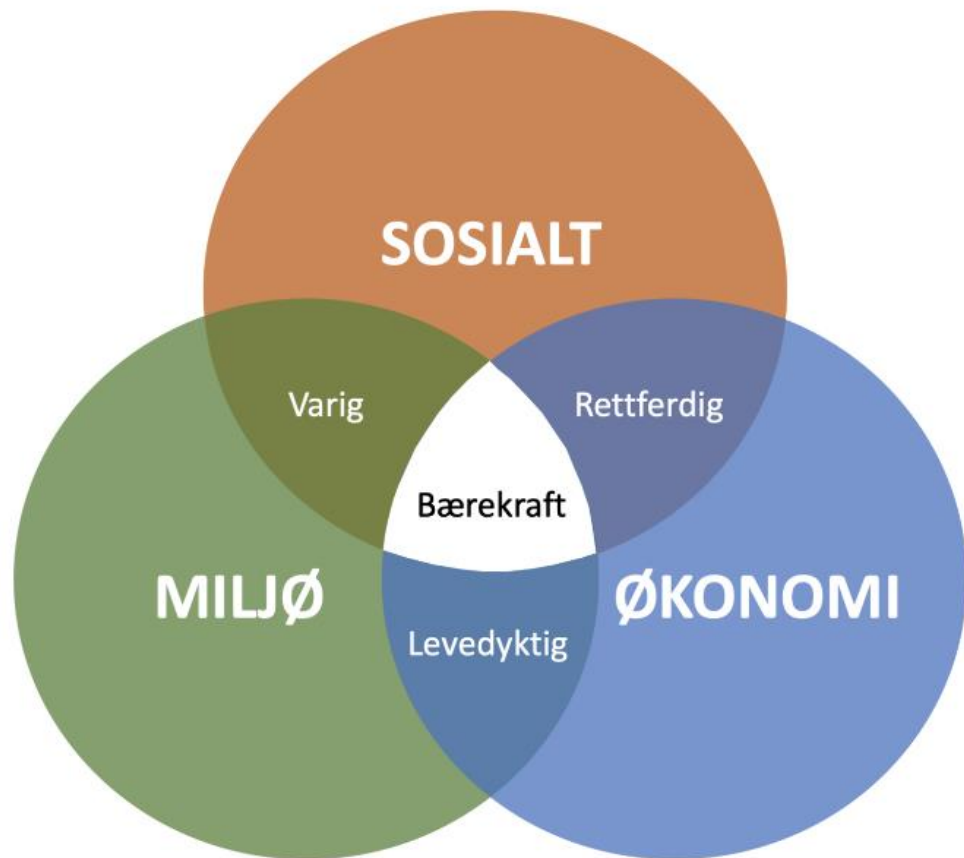
Gjennom et stilisert eksempel vist i figuren til høyre kan dette illustreres.**

Samfunnet er anslått å kunne spare opptil 32 millioner kroner* for en domfelt som går til et rusfritt liv i arbeid.

*Samfunnsøkonomiske kostnader av kriminalitet. Samfunnsøkonomisk Analyse 2022.

**Eksempelet er basert på "Samfunnsøkonomiske gevinster av redusert tilbakefall til kriminalitet, Oslo Economics 2024". Analysen bygger på en rekke forutsetninger, og anslagene er naturligvis beheftet med usikkerhet.

Bærekraft dreier seg om balanse

Hvordan sikre varig og levedyktig tjenester som ivaretar domfelte, samfunn og ansatte?

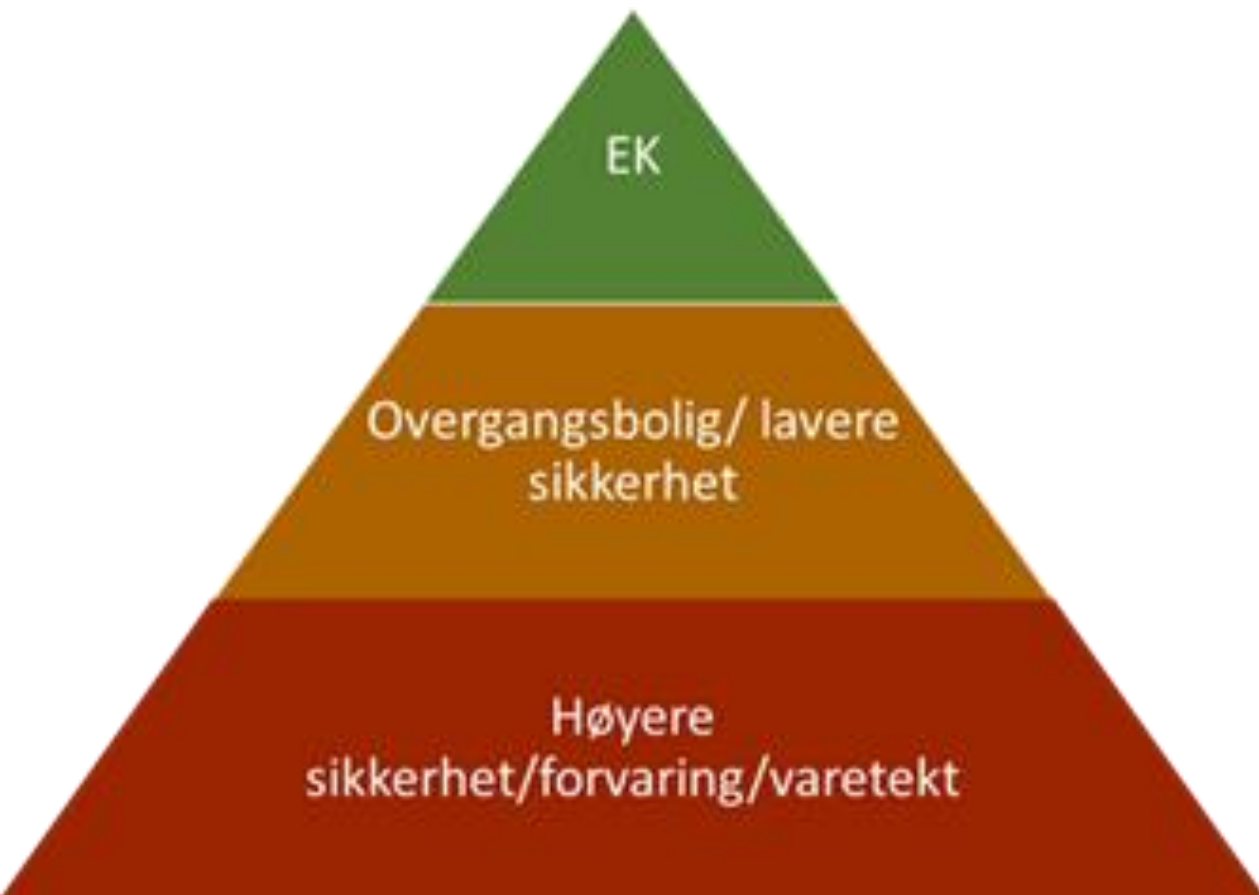

Organisasjon		
Kapasitet	Kostnad	Bemanning
12 %	300 000	0,35
26 %	728 000	0,67
63 %	1 161 000	1,04 / 1,7

Domfelte		
Risiko brudd MR	Selvmord	Tilbakefall etter 5 år
Lav	Lav	10 %
Lav	Lav	30 %
Middels / høy	Høyere	30 %

Ansatte		
Risiko vold og trusler	Sykefravær	Psykisk belastning
Lav	8,9 %	Lav
Lav	8,1 % / 9,6 %	Høyere
Middels / høy	10,3 %	Høyest

Stor variasjon i risiko, ressurser og behov

Mennesker som trenger
mye kontroll og omsorg,
høyere risiko for tilbakefall

«De komplekse sakene»

Mennesker som trenger
begrenset kontroll og
omsorg, lav risiko for
tilbakefall

«De enkle sakene»

Hva bestemmer straffegjennomføringsregimet?

Risiko, rressurser og behov

Doms lengde

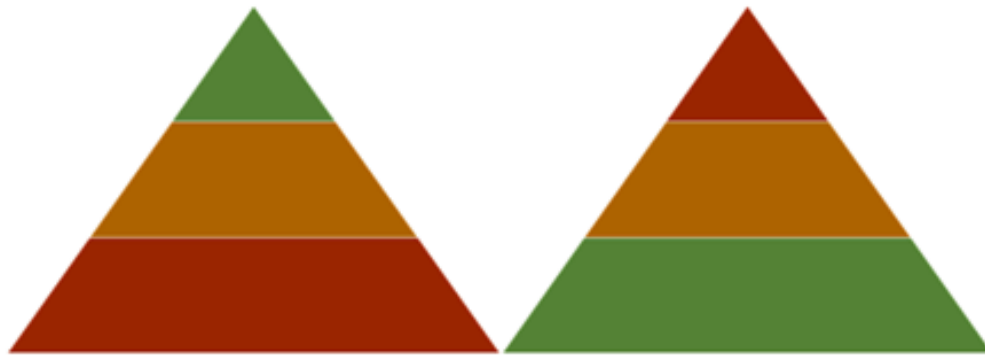
Lovbruddskategori

Tilgjengelig og tilpasset kapasitet

Tilknytning til Norge

- Vi må snu trekanten!

Kvalitativt bedre straffegjennomføring for flere, og en mer effektiv ressursbruk

«Snu trekanten» handler om:

- Ingen skal gjennomføre strengere straff enn nødvendig
- Domfelte/innsattes ressurser, risiko og behov
- Redusere «overbehandling», «underbehandling» og «feilbehandling»
- Mer samordnet og koordinert innsats for de som trenger det mest – for å sikre et kriminalitetsfritt liv

Tilstrekkelig
fengselsplasser til de som
utgjør en risiko og
utfordrer samfunns-
sikkerheten

Flytte lavrisiko-grupper fra
fengselsstraff til straff i samfunn

Raskere progresjon og utslusing til
samfunn

Forsterke og
utvide
straffereaksjoner/
Gjennomførings-
former i samfunn

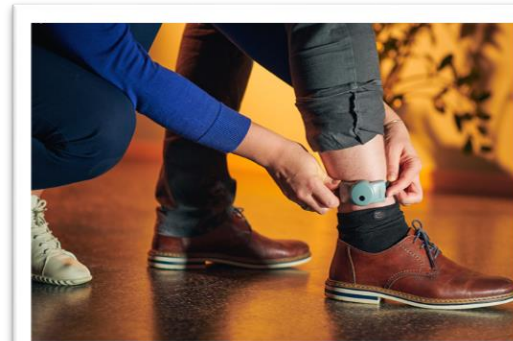
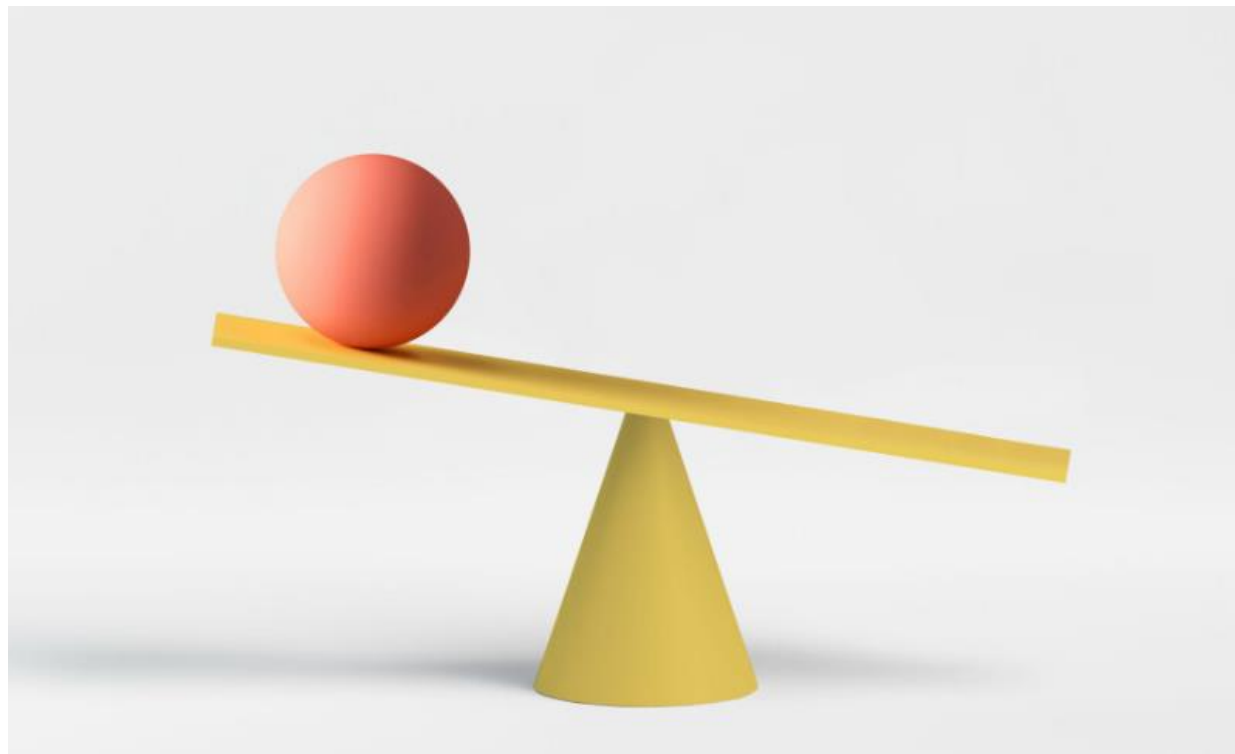
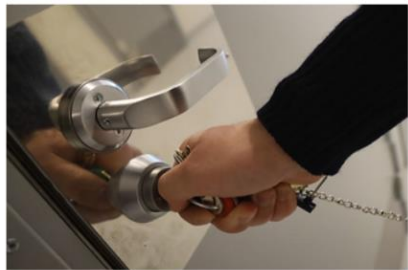

Digitalisering er et avgjørende virkemiddel for å sikre en bærekraftig kriminalomsorg i framtiden, som gir både kvalitet og effektivitet

The twin transition: Digital and sustainable strategies can, and should, be developed in tandem.
- World Economic Forum

Risikobalanse og forholdsmessighet

**MOTVIRKER STRAFFBARE FORHOLD UNDER
STRAFFEGJENNOMFØRING**

**FOREBYGGER NY KRIMINALITET ETTER
STRAFFEGJENNOMFØRING**

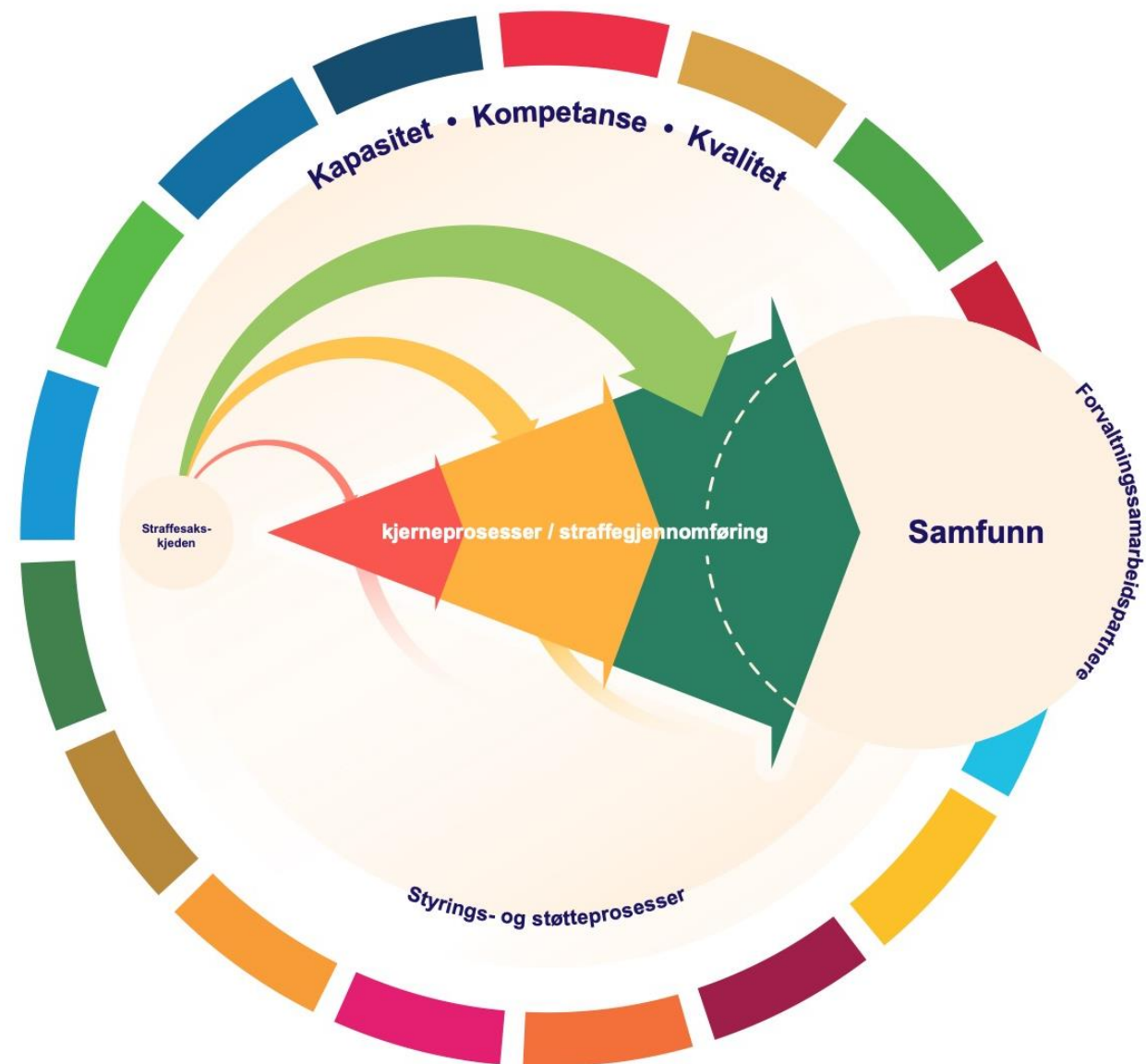
KRIMINALOMSORGEN

Helhetlige og sammenhengende tjenester med brukeren i sentrum

Innovasjon – hvordan kan vi bryte noen (tanke- og handlings-) baner og ta et *forpliktende*, felles ansvar for en framtidsrettet, bærekraftig og effektiv tilbakeføring?

Hva om vi samarbeider som et økosystem?

Stimulab-prosjektet - et eksempel

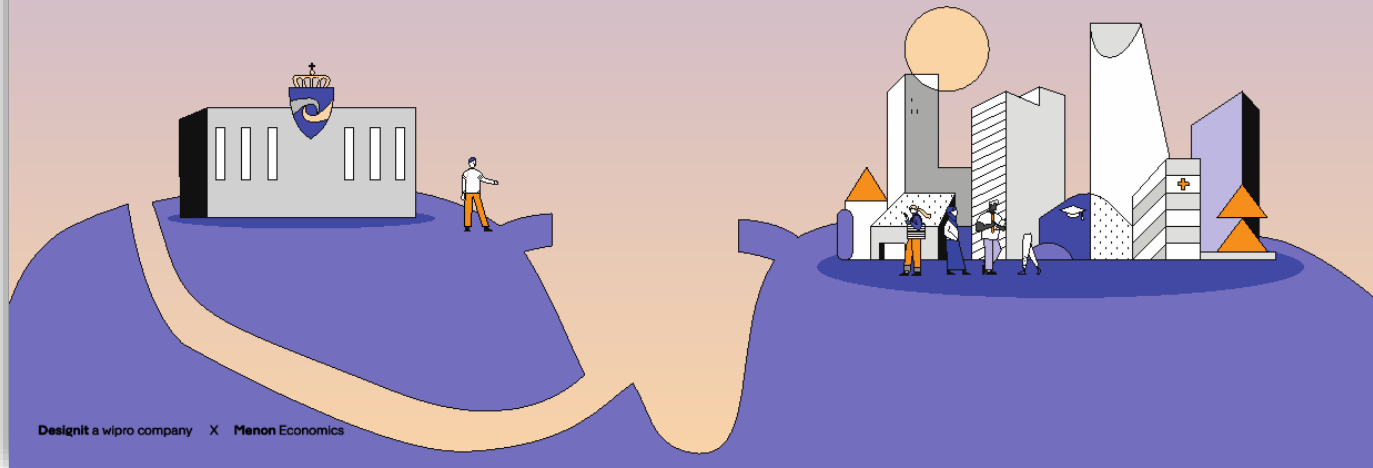

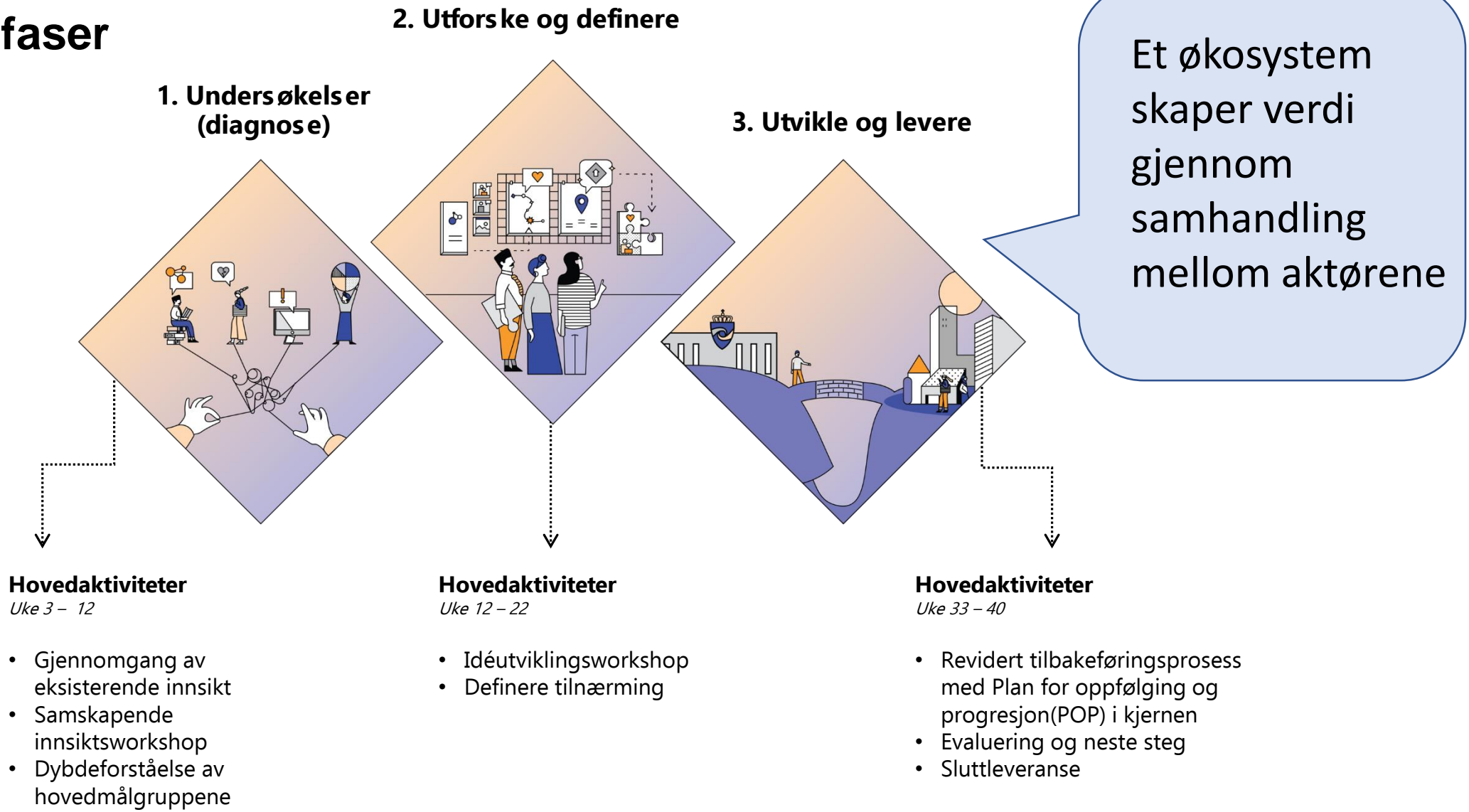
Stimulab-prosjektet - innovasjon gjennom samarbeid og samskaping

En trygg og forutsigbar overgang fra fengsel til et selvstendig liv i frihet

Tjenstedesign, Stimulab og kriminalomsorgen

Stimulab- prosjektets faser

Floker som må løses for vellykket tilbakeføring

Alle aktører i økosystemet jobber mot å **forbedre effekt for brukerne og løse** en spesifikk samfunnsutfordring

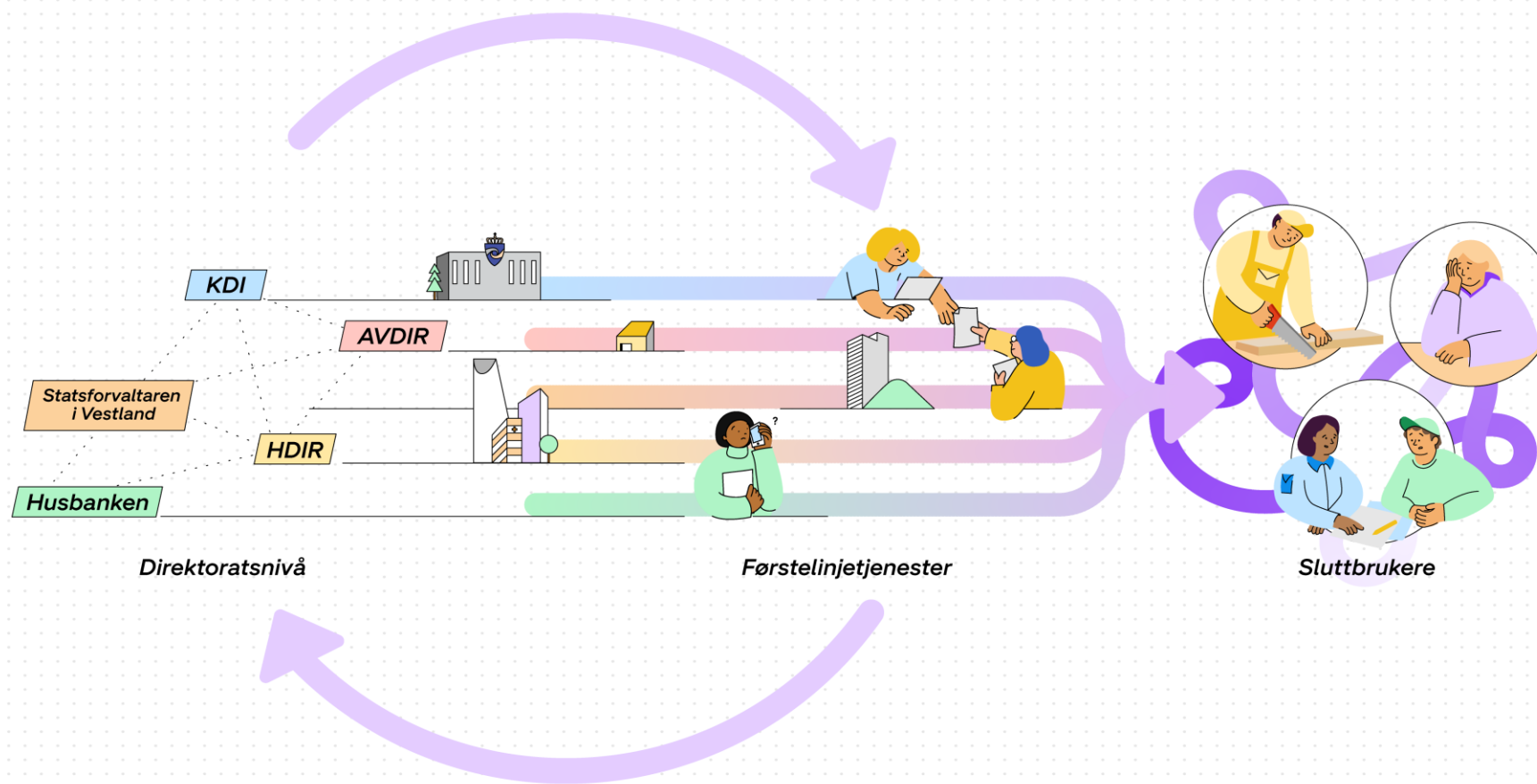
- *Tilgjengelige og riktig dimensjonerte tjenester*
- *Finansiering for tverrsektorielt samarbeid og innovasjon*

God fysisk og psykisk helse

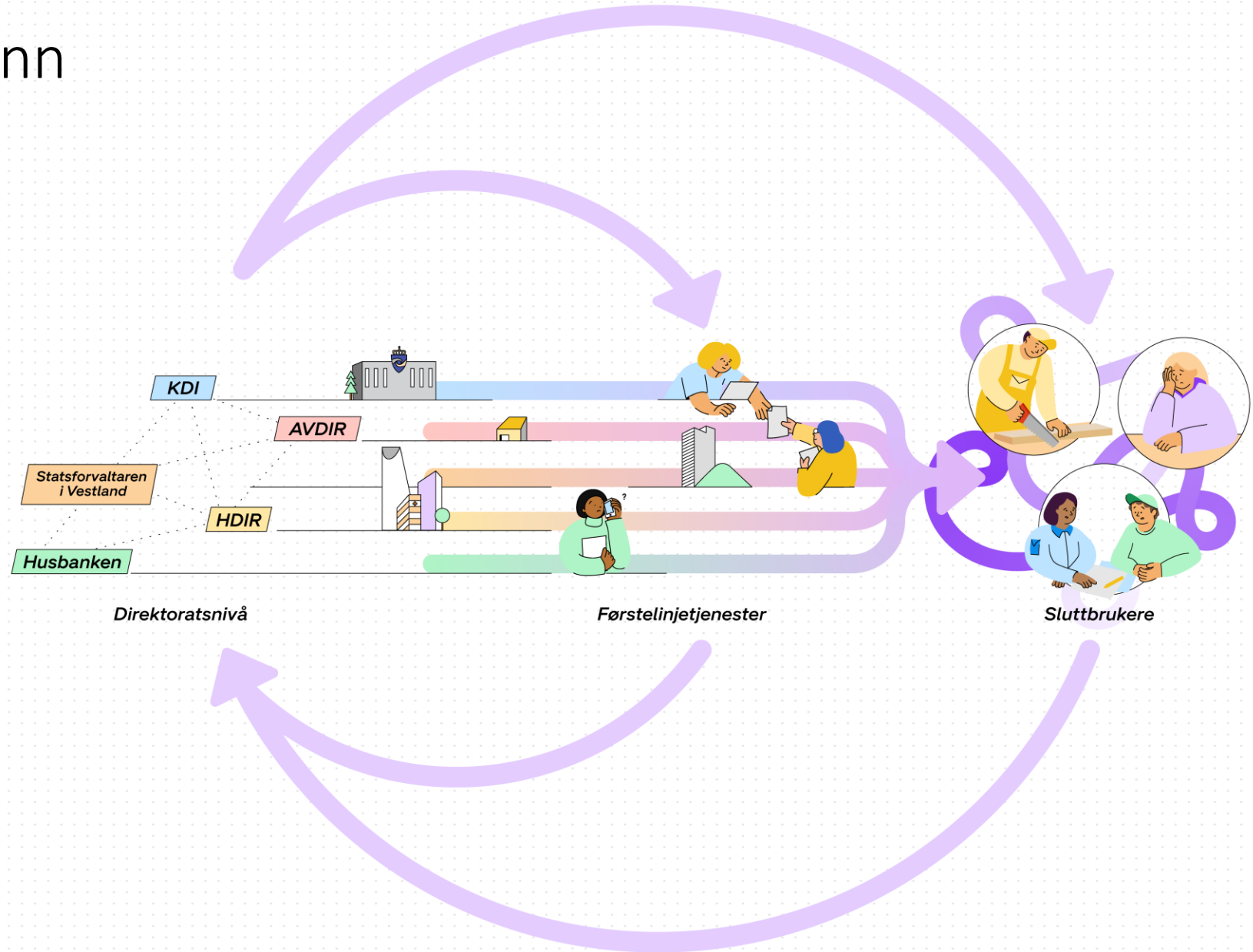
Sosial tilhørighet

Stabil økonomi & bolig

Skifte perspektiv fra innenfra og ut.....

...til utenfra og inn

Turvettregler for banebrytende samarbeid

1. Starte sammen og hold blikket på målet

2. Vær forberedt på uvær og tøffe situasjoner underveis

3. Utforsk nye stier – dere *kan* finne gull!

4. Følg med på det som skjer rundt deg så du kommer i forkant

5. Pass på turfølget og balanser mellom innsats og hvile

6. Nyt reisen og feir underveis

7. Det er ingen skam å snu og å finne en ny sti til målet